

Nulmeting en monitoringplan landbouwtransitie op Schiermonnikoog

Schiermonnikoog is een Waddeneiland waar al sinds 1194 landbouw wordt bedreven. In 1989 is het natuurgebied op het eiland gekozen als eerste Nationale park. Het is tevens een Natura2000 gebied en hierdoor moet aantoonbaar de natuurkwaliteit gegarandeerd zijn. Een van de bedreigingen is de stikstofdepositie en de bijdrage van de 7 melkveebedrijven samen met de bronnen van buiten het eiland aan deze depositie zijn zo groot dat de kwaliteit steeds verder achteruit gaat en herstelmaatregelen noodzakelijk zijn. Al enkele jaren onderzoeken alle betrokken partijen gezamenlijk naar een oplossing voor de stikstofproblematiek met behoud van economisch rendabele bedrijven. De melkveehouwers op Schiermonnikoog hebben gekozen voor 'biodiverse' (of natuurinclusieve) landbouw.

De landbouwtransitie wordt door de boeren zelf geregiseerd met deelname en financiering van verschillende stakeholders. Hierin ligt de voortrekkersrol bij de werkgroep die geadviseerd wordt door een breed overleg met daarin vertegenwoordigt: [REDACTED]

[REDACTED] Zij hebben een Plan van Aanpak opgesteld waar de drie belangrijkste onderdelen van de transitie zijn: biodivers boeren, een zuivelhoeve op het eiland en circulair Schiermonnikoog, gefaciliteerd door de Regiodeal, het Realisatieplan visie LNV en de PAS van de provincie.

Onderdelen van de Regiodeal zijn een streefbeeld, een Actieplan en een monitoringplan. Het streefbeeld is in april 2020 door de boeren en door het brede overleg goedgekeurd om als stip op de horizon te dienen. Het streefbeeld zal nog verder uitgewerkt worden in acties voor de verschillende stakeholders. Het vergt ook aanpassing op het boerenbedrijf om te ontwikkelen richting biodivers boeren. Essentieel is om met een nulmeting de uitgangssituatie vast te stellen om er voor te zorgen dat de ontwikkelingen en de resultaten in de praktijk goed te volgen zijn. Het gaat daarbij om alle facetten van de duurzaamheid van de landbouw op het eiland. Hier wordt een voorstel gedaan voor de minimaal te volgen parameters en de frequentie daarbij. Naast de monitoring van de duurzaamheidsaspecten is ook het volgen van het proces van belang met het oog op de vertaling naar andere gebieden. Eerst zal de monitoring van het proces en dan de monitoring van de ontwikkelingen/resultaten worden beschreven.

Algemene opzet Monitoringplan

Schiermonnikoog is als experimenteergebied onderdeel van het Realisatieplan visie LNV en als GLB-pilot onderdeel van meerdere pilots om het nieuwe GLB experimenteel te onderbouwen. Vanuit deze twee ontwikkelingen is geen voorgeschreven monitoringopzet. In de breedte worden Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) ontwikkeld om de voortgang kringlooplandbouw te volgen [REDACTED]

[REDACTED] Ook deze zijn nog niet zodanig uitgewerkt dat er een eenduidig uit te voeren plan klaar ligt. Tot slot is in opdracht van LNV het WINK (Waardevolle Informatie Natuurgedreven Kwaliteit) systeem ontwikkeld waarmee voor de drie pijlers van duurzaamheid (people, profit en planet) kunnen worden geduid. Al deze ingredienten vormen de basis voor het monitoringplan. Hierbij komen de volgende onderdelen aan de orde:

- Monitoring van het proces
- Monitoring ontwikkelingen en resultaten verduurzaming landbouw
- De nulmeting
- Activiteiten en actoren

Figuur: Streefbeeld landbouw op Schiermonnikoog 2030.

Monitoring van het proces

De transitie van de landbouw op Schiermonnikoog is in 2014 begonnen toen de provincie de vrijheid aan de boeren gegeven heeft om zelf met voorstellen te komen om de PAS verplichting tot stikstofreductie in te vullen. Vanaf dat moment is door [REDACTED] bijgehouden wat er procesmatig gebeurt is, de rol van de actoren en de belemmeringen en kansen zijn bijgehouden. Deze 'verhalende' monitoring zal worden voortgezet en de journaals en verslagen die tot nog toe zijn gemaakt zullen worden geanalyseerd door deskundigen en wetenschappers als basis voor wetenschappelijke publicaties en om daar de belangrijkste kritische succesfactoren uit te destilleren.

Vanaf begin 2020 wordt de procesmonitoring voortgezet ondersteund door studenten onder begeleiding van [REDACTED] voeren de procesmonitoring uit voor de regiodeal. Vanaf 2021 wordt een gestructureerde aanpak voorgesteld. Dit houdt in dat wekelijks op basis van de voortgang en de weekupdates van de projectleider en de kwartiermaker een procesvoortgangsverslag wordt samengesteld.

Monitoring ontwikkelingen en resultaten verduurzaming landbouw

Er is geen eenduidig monitoringssysteem beschikbaar. Voor de monitoring op Schiermonnikoog wordt voorgesteld om aan te sluiten bij de effectmonitor zoals die wordt opgezet door het kennisconsortium binnen de Regiodeal. Zij nemen in de effectmonitor de KPI-set mee zoals voorgesteld door [REDACTED] maar daarnaast ook de bioversiteitsmonitors voor melkvee en economische kengeltallen zoals bij vergelijkingen van de BIN-bedrijven worden gebruikt. Daarnaast gebruiken ze de monitor zoals opgezet in het Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Tenslotte wordt de bodemscoreset van de WUR gehanteerd.

Op het eiland wordt er al lange tijd gemonitord. Zo worden jaarlijks de weidevogels en ganzen geteld, maar ook worden de soorten geïnventariseerd. Essentiële onderdelen voor de monitoring zijn:

1. Fysisch, chemisch, biologisch op het bedrijf (conceptueel kader vertaald in de kpi's [zie bijlage] biodiversiteitsmonitor en uitgebreid met bodemmetingen, biodiversiteitswaarnemingen, water kwaliteit en -kwantiteit)
2. Management op bedrijf: Kringloopwijzer data, koe-gegevens (productie, gezondheid, dierenwelzijn), energiedata en economische gegevens (bedrijfsplannen)
3. Bedrijf en haar omgeving (Neventakken, Socio-economisch, Waardevolle Informatie Natuurgedreven Kwaliteit: WINK voor de context en ontwikkeling; omgevingsbeleving; relatie boer-burger; versproducten)
4. De omgeving (natuurpark, kwelder, landschap, biodiversiteit, ammoniakmetingen RIVM, stikstofmodellering, etc.)

Planning en kosten

De nulmeting zou in 2020 uitgevoerd moeten worden. Dit houdt in het verzamelen van alle gegevens die binnen 1-4 nu al worden gemeten. Daarnaast moeten nog dit jaar de essentiële metingen die minimaal nodig zijn ook dit jaar gestart worden. Dit zijn waarschijnlijk maar beperkte hoeveelheid gegevens. Vervolgens moet de frequentie vastgesteld worden van de herhaalbaarheid van bepaalde metingen door het kennisconsortium. Onafhankelijk daarvan zal er toestemming geregeld moeten worden om bepaalde data te mogen gebruiken, zoals de kringloopwijzer en biodiversiteit data van de melkfabriek, financiële gegevens en bedrijfsplannen van de boeren, monitoringgegevens van Natuurmonumenten, etc.

De kosten voor de nulmeting en het verzamelen en bijelkaarzetten van de gegevens wordt ingeschat op 20 K.

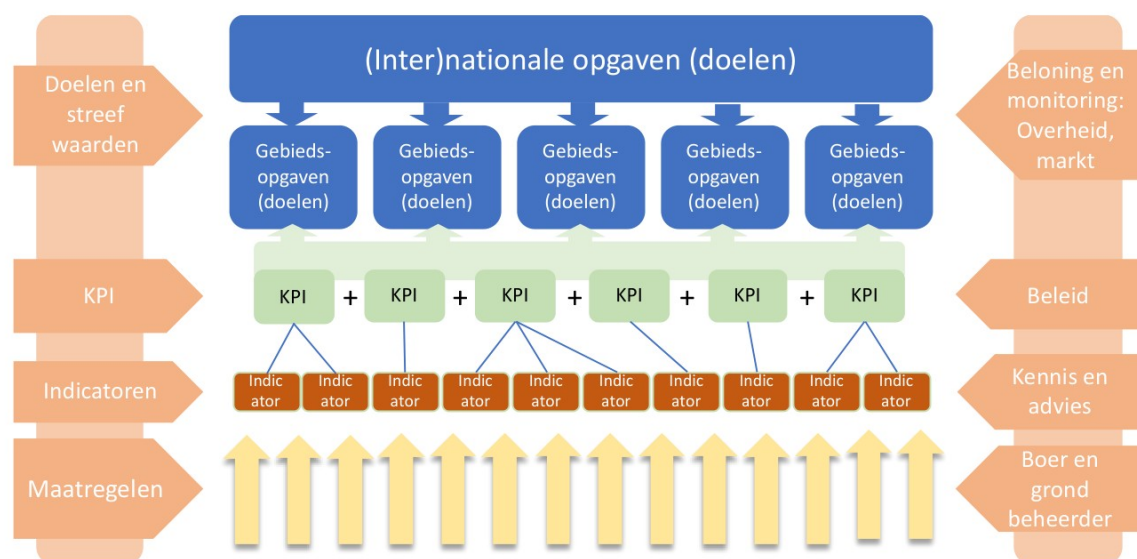
Bijlage: KPI systematiek

Vanuit de GLB Pilot (in aanvraag) zal de KPI systematiek worden geïntroduceerd en getoetst in de praktijk. In het bedrijfsleven wordt al lange tijd gewerkt met Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's). Het zijn variabelen om de prestaties van ondernemingen te analyseren en de organisatie te sturen richting vooraf gestelde doelen. In de praktijk werken KPI's goed als ze gekoppeld zijn aan concrete doelen waar je als onderneming naar toe wilt ontwikkelen, een integrale aanpak kennen en onderling goed samenwerken. Het boerenbedrijf is ook een onderneming waar vaak bewust of onbewust gewerkt wordt aan doelen die van oudsher zijn meegegeven of gevraagd worden door de omgeving, markt of overheid. Hier doen wij een voorstel voor een KPI-systematiek voor kringlooplandbouw.

Kernpunten die de systematiek omschrijven zijn de integrale aanpak (richt zich op alle aspecten van de maatschappelijke opgaven) en de gerichtheid op prestaties door de boer, om zo te voldoen aan maatschappelijke opgaven. De KPI's bieden handelingsperspectief voor de ondernemer die onderbouwd en geborgd zijn door deskundigen en wetenschappers. Drempel- en streefwaarden geven richting en houvast om te bewegen richting het ecologisch optimum en aan het streven naar eenduidigheid in meten. Daardoor is (stapeling) van beloning mogelijk en wordt inzicht verkregen hoe prestaties bijdragen aan het realiseren van de maatschappelijke opgaven wat betreft klimaat, biodiversiteit, waterkwaliteit en -kwantiteit, bodemkwaliteit, luchtkwaliteit, natuur, landschap en dierenwelzijn.

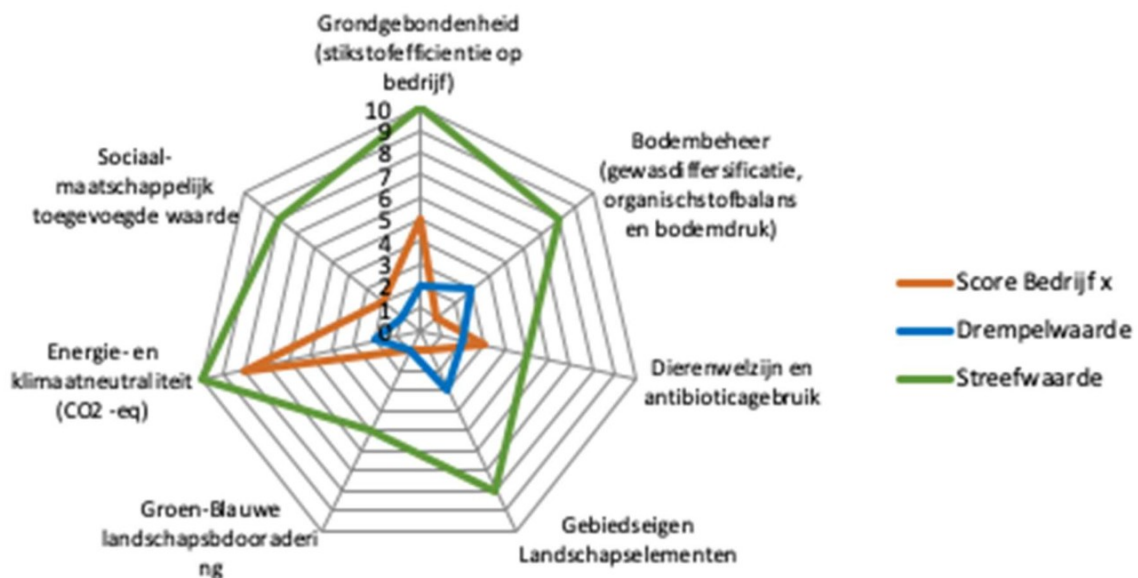
Voor de introductie van een KPI systematiek is het volgende noodzakelijk. Eerst dienen de doelen / kaders te worden bepaald voor de maatschappelijke opgave op landelijk niveau en die moeten worden vertaald naar regio en bedrijf. Denk aan het klimaatdoel voor 2030 op landelijke schaal (reductie uitstoot 49%), te vertalen naar een doel (streefwaarde) voor bedrijf x. Dit kan lineair door de 49% op het bedrijf op te leggen, maar kan ook door de vertaling naar een gebied te doen omdat mogelijk bepaalde gebieden meer of minder kosteneffectief kunnen bijdragen en / of door een vertaling te doen naar de mate van klimaatneutraliteit.

Er is een set van KPI's nodig die integraal het bedrijf stuurt richting de verschillende doelen / kaders, al dan niet vertaald in streefwaarden. Een beloningssystematiek gebaseerd op de KPI's kan helpen de doelrealisatie te faciliteren. Vervolgens wordt voor een set van KPI's de huidige score bepaald en de afstand tot de streefwaarde en aangegeven hoe met verschillende maatregelen richting doelen gestuurd kan worden. Hiervoor kan eventueel financieel ondersteund worden via het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB), de markt of vanuit overheden die daarmee maatschappelijke kosten verminderen. In onderstaande figuur is dat proces weergegeven.

In opdracht van ministerie LNV is een verkennend onderzoek gedaan naar het ontwikkelen van een integrale set concrete, praktisch toepasbare prestatie indicatoren (KPI's) die bedoeld zijn voor bevordering en monitoring van kringlooplandbouw in de volle breedte. Het resultaat is een onderbouwd KPI-systeem met een voorstel voor KPI's die tezamen integraal sturen en monitoren voortbouwend op de KPI's ontwikkeld in de Biodiversiteitsmonitor voor de melkveehouderij en voor de akkerbouw die in ontwikkeling is. De KPI's zijn zodanig gekozen en uitgewerkt dat recht gedaan wordt aan de principes van kringlooplandbouw. Ofwel, hoe hoger de score des te beter de principes zijn toegepast. De KPI's gaan verder dan deze principes omdat ook biodiversiteit, landschap en natuur worden meegenomen. Een bedrijf moet wel op alle KPI's zich ontwikkelen omdat alleen dan gegarandeerd is dat ontwikkeld wordt naar alle doelen en kaders.

In onderstaande figuur worden de KPI's geplaatst in een web als voorbeeld van hoe gescoord kan worden. Deze figuur illustreert dat bedrijf x redelijk goed scoort op Energie- en klimaatneutraliteit en dat ontwikkelingen nodig zijn op het gebied van grondgebondenheid, bodem en landschap. Het bedrijf voldoet ook nog niet aan alle drempelwaarden (Bodemkwaliteit en landschapselementen) en daar zal aan gewerkt moeten worden voordat het bedrijf in aanmerking komt voor beloning op prestaties via KPI systematiek.

De KPI-systematiek biedt goede mogelijkheden om integraal te ontwikkelen richting een duurzame landbouw in Nederland met maatschappelijk draagvlak. Daartoe dienen de KPI's in een volgende fase uitgewerkt en in de praktijk getoetst te worden.

Monitoring natuurinclusieve landbouw SBB

In opdracht van Staatsbosbeheer is door de WUR ism LBI een monitoring systematiek uitgewerkt. Hierbij wordt nauw aangesloten bij de

Nulmeting

De nulmeting bestaat uit:

- Bedrijfsgegevens, vastgelegd door [redacted] in 2016 in bedrijfsplannen
- Kentallen uit de biodiversiteitsmonitor, verzameld door [redacted] in 2019 en met terugwerkende kracht?
- Gegevensverzameling over weidevogels, ganzen, biodiversiteit eilandbreed (VU, RuG, Vogelbescherming, SOVON)

- Eurofins analyses van de bedrijven, de bodem etc.
- Melkgegevens van de melkfabriek ???
- ..

Als basisjaar wordt de periode 2014 – 2016 genomen. Daar waar over langere tijd gegevens beschikbaar zijn worden die meegenomen. Additionele gegevens die nodig zijn om in WINK en de KPI's te kunnen gebruiken worden in 2020 verzameld. Te denken valt aan:

- ...

Activiteiten en actoren

Voorgesteld wordt om op basis van de drie ontwikkelingen te komen tot een voorstel voor monitoring en daar een nulmeting op te baseren. Daarbij wordt eerst gekeken welke gegevens al beschikbaar zijn en waarmee de nulmeting gevuld kan worden. Ingeschat wordt dat voor 80% gegevens dekkend zijn. Extra metingen zullen nodig zijn op het gebied van bodemkwaliteit, biodiversiteit in de polder en boerenmanagement (beweiding, bemesting, middelengebruik, etc.). Vervolgens kan worden bekeken welke data structureel verzameld moeten worden en de frequentie ervan. Ook moet gekeken worden welke data een meer structureel karakter kunnen krijgen zodat zeker is dat deze in de toekomst worden geleverd. Het plan ziet er dan als volgt uit:

- Zomer 2020: uitwerken systematiek
- Herfst 2020: aanvullende metingen uitvoeren en data verzameling
- Vanaf 2021 implementatie metingen en structurele dataverzameling
- Vanaf begin 2020 procesmonitoring door weekupdates en inventarisatie van vorderingen, belemmeringen en kansen.